

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Β΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

«Το Twitter της Άννας Φρανκ»

Συγγραφή: ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ

Εφαρμογή: ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνια 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Το Twitter της Άννας Φρανκ.

Εφαρμογή σεναρίου

Ανδρέας Γαλανός

Δημιουργία σεναρίου

Ανδρέας Γαλανός

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Σχολική μονάδα

2^ο Γυμνάσιο Χαλκηδόνας

Χρονολογία

Από 2-3-2015 έως 30-3-2015.

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

8 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Twitter

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Η πρόσβαση στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου δεν κατέστη εφικτή κατά τις πρώτες ώρες της εφαρμογής, οπότε έγινε αναπροσαρμογή των δραστηριοτήτων, για να υλοποιηθούν στην αίθουσα διδασκαλίας του τμήματος. Καθώς στο ίδιο τμήμα δίδασκα και το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, ήταν εύκολο να εξασφαλιστούν συνεχόμενα διδακτικά δίωρα, όταν χρειάστηκε.

Είχα ξαναδουλέψει ομαδοσυνεργατικά στο πλαίσιο του μαθημάτος με το συγκεκριμένο τμήμα, και ήμουν στοιχειωδώς εξοικειωμένος με το Twitter και τις συμβάσεις του. Αντίθετα, οι περισσότεροι μαθητές δεν είχαν ιδιαίτερη επαφή με το Twitter: μόνο τρεις είχαν λογαριασμό και από αυτούς μόνο οι δύο τον χρησιμοποιούσαν περιστασιακά. Το ίδιο το σενάριο, βέβαια, προέβλεπε κάτι τέτοιο και λάμβανε μέριμνα για τη γνωριμία των παιδιών με τους περιορισμούς και τις συμβάσεις των Tweets.

Όπως φάνηκε, οι μαθητές γνώριζαν αρκετά καλά τα βασικά στοιχεία για την αφήγηση, η διδασκαλία της οποίας προβλέπεται, άλλωστε, στο μάθημα της [Νεοελληνικής Γλώσσας της Α΄ Γυμνασίου](#). Οι περισσότεροι μαθητές γνώριζαν σε γενικές γραμμές για τους διωγμούς των Εβραίων από τους Ναζί στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ελάχιστες φορές χρειάστηκε να τους παρέχω κάποιες παραπάνω διευκρινήσεις.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Ανδρέας Γαλανός, *Το Twitter της Άννας Φρανκ*, Νεοελληνική Λογοτεχνία Β΄ Γυμνασίου, 2014.

Το σενάριο αντλεί

—

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην πρώτη διδακτική ώρα επιχειρήθηκε η γνωριμία των μαθητών με το πρόσωπο και την ιστορία της Άννας Φρανκ. Στη συνέχεια, οι μαθητές, προχώρησαν στη σύνταξη μιας ανάρτησης της Άννας Φρανκ στο Twitter και ήρθαν σε επαφή με τις ιδιαιτερότητες του μέσου. Η εφαρμογή συνεχίστηκε με την επαν-αφήγηση της ιστορίας της Άννας Φρανκ από τους μαθητές με τη μορφή 10 συνεχόμενων Tweets. Μέσα από αυτή τη διαδικασία συνειδητοποίησαν όλους τους περιορισμούς που το συγκεκριμένο κειμενικό είδος επιβάλλει και προβληματίστηκαν σχετικά με τα βασικά στοιχεία μιας αφήγησης, εντοπίζοντας κομβικά γεγονότα της πλοκής και βασικά πρόσωπα. Πυροδοτήθηκε, επίσης, ενδιαφέρουσα συζήτηση σχετικά με τα χαρακτηριστικά και με τη (δημόσια) φύση του Twitter ως μέσου. Στο τέλος, διατέθηκε μια ώρα για να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με τη μορφή της ακραία συμπτυκνωμένης αφήγησης σε μόλις 140 χαρακτήρες και με αντίστοιχους λογοτεχνικούς πειραματισμούς.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Στο κέντρο του συνταγμένου σεναρίου, αλλά και της εφαρμογής του, βρίσκεται η πεποίθηση πως η εμπλοκή μας στις πρακτικές των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων επηρεάζει τις αφηγηματικές μας πρακτικές, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο αφηγούμαστε και υποδεχόμαστε μια αφήγηση.

Η υπερκειμενική λογική και η πολυμεσικότητα που χαρακτηρίζουν τον ψηφιακό κόσμο καθώς και τα εργαλεία του Web 2.0 που ανέδειξαν τη δυνατότητα άμεσης δημοσίευσης από τον καθένα (blogs κλπ.) και συνεργασίας στη συγγραφή επηρέασαν ποικιλοτρόπως τη γραφή στην εποχή μας. Προέκυψαν νέα μέσα και εργαλεία δημοσίευσης με τις δικές τους ιδιαιτερότητες και τους δικούς τους περιορισμούς που αναμφίβολα επηρεάζουν –συνειδητά ή ασυνειδητά– τον τρόπο

συγγραφής. Αλλάζουν όμως και τον τρόπο ανάγνωσης –καθώς πλέον διαβάζουμε σε ποικίλα μέσα– και διαμορφώνουν προσδοκίες και αναγνωστικές στάσεις.

Στην ανά χειράς εφαρμογή ως παράδειγμα χρησιμοποιήθηκε, όπως προέβλεπε το πρωτότυπο σενάριο, το Twitter και η σχέση του με την αφήγηση. Ειδικά στον αγγλόφωνο κόσμο έχουμε πολλές απόπειρες συγγραφής διαφόρων μορφών (μυθοπλαστικών) αφηγήσεων, μυθιστορημάτων και διηγημάτων, με τη μορφή ενός ή περισσότερων Tweet (δες το πρόσφατο παράδειγμα του τελευταίου διηγήματος «[The Right Story](#)» του συγγραφέα του *Cloud Atlas* David Mitchell ή το [TwitterFiction Festival](#)). Ακόμα και στην Ελλάδα έχουμε ένα ανάλογο εγχείρημα ([#Tweet_Stories. Λογοτεχνία σε 140 χαρακτήρες. 371 μικροδιηγήματα](#), ανοιχτή έκδοση της OpenBook). Σαφώς, δεν μπορούμε να μιλήσουμε ακόμα για μεγάλη έκταση λογοτεχνίας που παράγεται στο Twitter. Ακόμα λιγότερο μπορούμε να μιλάμε για σπουδαία αποτελέσματα. Αναμφίβολα όμως φαίνεται να υπάρχει μια ζύμωση της λογοτεχνίας με τις συμβάσεις της γραφής στο Twitter. Άλλωστε, η λογοτεχνία πάντα ελκ(υ)όταν από κάθε είδους περιορισμούς. Για παράδειγμα, οι ποικίλοι περιορισμοί της παραδοσιακής στιχουργίας και των σταθερών μορφών όπως το σονέτο. Επίσης, το μέσο στο οποίο δημοσιευόταν η λογοτεχνία έθετε συχνά τους δικούς του περιορισμούς στη λογοτεχνική γραφή και καθόριζε συμβάσεις. Παράδειγμα η δημοσίευση μυθιστορημάτων σε συνέχειες σε περιοδικά και εφημερίδες που επέβαλε μια αφήγηση που κρατάει σε μάκρος, που συντηρεί την αγωνία, που χωρίζεται σε συνέχειες συγκεκριμένου αριθμού λέξεων. Επίσης, η συντομία της γραφής δεν είναι κάτι καινοφανές στην λογοτεχνία. Ειδικά στην ποίηση (χαϊκού, επίγραμμα), –αλλά και στην πεζογραφία– συναντάμε πολύ σύντομες φόρμες.

Αξίζει να αναφερθεί και η απόπειρα του Alexander Aciman και του Emmett Rensin να συμπυκνώσουν 80 κλασικά έργα της παγκόσμιας γραμματείας, από τα ομηρικά έπη μέχρι τις *Μεγάλες Προσδοκίες* και τον Χάρι Πότερ, σε 20 ή λιγότερα (κατά κανόνα αστεία) Tweets (η απόπειρά τους έχει εκδοθεί σε βιβλίο με τον τίτλο *Twitterature: The World's Greatest Books in Twenty Tweets or Less*). Μια τέτοια

απόπειρα –που σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως– δείχνει αλλαγή όχι τόσο στον τρόπο που γράφεται η λογοτεχνία αλλά στις προσδοκίες και στις ταυτότητες των αναγνωστών που διαμορφώνονται.

Στόχος της εφαρμογής δεν ήταν να γνωρίσουν οι μαθητές το Twitter ως μορφή λογοτεχνίας αλλά να συνειδητοποιήσουν πως οι αλλαγές στην τεχνολογία και στην κοινωνία επηρεάζουν τη γραφή και την ανάγνωση γενικά (και της λογοτεχνίας ειδικότερα), αλλά και να προβληματιστούν σχετικά με την ίδια τη φύση αυτού του μέσου κοινωνικής δικτύωσης.

Για την εξυπηρέτηση αυτών των στόχων αξιοποιήθηκε το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, τόσο γιατί η δομή του (μια σειρά από ημερολογιακές εγγραφές) επιτρέπει την αποσπασματική του ανάγνωση όσο και γιατί μπορεί να οδηγήσει μέσω της σύγκρισης ημερολογιακής εγγραφής και Tweet σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με τις ιδιαιτερότητες του Twitter. Κυρίως επιτρέπει να αναδειχθούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως χώροι στους οποίους οι άνθρωποι δημιουργούν δημόσιες ταυτότητες τις οποίες διαχειρίζονται –με όλα τα θετικά και τα αρνητικά που αυτό συνεπάγεται (Αντωνοπούλου 2013: 35).

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με την εφαρμογή του σεναρίου επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να γνωρίσουν την Άννα Φρανκ και την ιστορία της,
- να προβληματιστούν για τις αλλαγές που έχουν επιφέρει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (δημόσια εικόνα, δημοσιοποίηση).

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να συνειδητοποιήσουν πώς το μέσο δημοσίευσης επηρεάζει και καθορίζει τις αφηγηματικές τεχνικές και συμβάσεις.

- να διαβάσουν –έστω μέσα από αποσπάσματα– ένα πολύ γνωστό κείμενο της παγκόσμιας γραμματείας, το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*.

Γραμματισμοί

Με την εφαρμογή του σεναρίου επιδιώχθηκε οι μαθητές να μπορούν:

- να εντοπίζουν τα βασικά πρόσωπα και γεγονότα μιας αφήγησης,
- να εντοπίζουν τη συναισθηματική κατάσταση των ηρώων και να τεκμηριώνουν το επιχείρημά τους με σημεία του κειμένου,
- να αφηγούνται μια ιστορία ακολουθώντας τους κανόνες και τις συμβάσεις του μέσου που χρησιμοποιούν (στην προκειμένη περίπτωση του Twitter),
- να πυκνώνουν μια αφήγηση.

Διδακτικές πρακτικές

Η εργασία σε ομάδες επιλέχθηκε λόγω του περιορισμένου αριθμού λειτουργικών Η/Υ του σχολείου, αλλά και επειδή κατ' αυτόν τον τρόπο αδύναμοι ή αδιάφοροι μαθητές κινητοποιούνται. Κυρίως όμως επειδή, μέσω της συνεργασίας και της ανταλλαγής ιδεών καθώς και της συμπληρωματικής λειτουργίας των διαφορετικών δεξιοτήτων των μαθητών, είναι πιο εύκολη η υλοποίηση των δραστηριοτήτων και η οικοδόμηση της γνώσης, ενώ η διαδικασία της μάθησης γίνεται πιο ευχάριστη. Άλλωστε, η συνεργασία με σκοπό την από κοινού επίλυση ενός προβλήματος είναι μια από τις δεξιότητες που απαιτεί ο 21^{ος} αιώνας.

Επιλέχθηκε οι επιδιωκόμενες γνώσεις και ο σχετικός προβληματισμός να συναχθούν επαγωγικά από τους μαθητές μέσα από σειρά δραστηριοτήτων, με την πεποίθηση ότι αναλαμβάνοντας έναν ενεργητικό διερευνητικό ρόλο αφομοιώνουν πολύ καλύτερα τις γνώσεις, μαθαίνουν να αναλαμβάνουν ευθύνες, πρωτοβουλίες αλλά και «μαθαίνουν να μαθαίνουν». Έτσι, στην πρώτη διδακτική ώρα η γνωριμία με την ιστορία της Άννας Φρανκ αποφασίστηκε να μη γίνει μέσω της αφήγησης του διδάσκοντα ή μέσω της απλής ανάγνωσης ενός άρθρου, αλλά μετατράπηκε σε μια δραστηριότητα δημιουργίας ενός χρονολογικού πίνακα με τα βασικά γεγονότα.

Αντιστοίχως, οι ιδιαιτερότητες, οι συμβάσεις και οι περιορισμοί του Twitter έγινε προσπάθεια να συνάγονται μέσα από την εμπειρία των μαθητών, οι οποίοι ανέλαβαν να συντάξουν αναρτήσεις της Άννας Φρανκ και να αναδιατυπώσουν την ιστορία της σε συνεχόμενα Tweets.

Όπου ήταν δυνατόν έγινε απόπειρα να συνδεθούν οι δραστηριότητες με την καθημερινότητά τους, γιατί μόνο έτσι δημιουργούνται γέφυρες που επιτρέπουν οι γνώσεις να μην κατακτώνται εν κενώ, αλλά να χτίζονται πάνω στην πρότερη εμπειρία. Επίσης, έγινε απόπειρα να σταθούν κριτικά απέναντι στα μέσα που χρησιμοποιούν αλλά ακόμα και στις ίδιες τις δραστηριότητες που τους ανατίθενται, στοχεύοντας στη δημιουργία υποκειμένων που αντικρίζουν με κριτική ματιά τον κόσμο στον οποίο ζουν και τις πρακτικές στις οποίες εμπλέκονται.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν καθημερινή πρακτική στην οποία εμπλεκόμαστε όλοι –λιγότερο ή περισσότερο– σήμερα, και ακόμα περισσότερο οι νέοι, συνεπώς και οι μαθητές μας. Ζητούμενο ήταν να αξιοποιηθεί ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης και να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό σχετικά με τις αλλαγές που φέρνει στη λογοτεχνική γραφή και ανάγνωση, αλλά και στις ταυτότητες των υποκειμένων που διαμορφώνονται σε αυτό. Πηγή έμπνευσης αποτέλεσε και το «παράδειγμα εργασίας μιας τάξης Α΄ Λυκείου με διαδικτυακή κοινότητα [της αμερικανίδας φοιτήτριας Brittany Davis](#), στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν, η οποία ζήτησε από τους μαθητές της, σε ομάδες των πέντε ατόμων, να διαλέξουν έναν χαρακτήρα από το μυθιστόρημα που διάβαζαν στο μάθημα της λογοτεχνίας και να δημιουργήσουν ένα προφίλ για αυτόν στο Facebook. Θα έπρεπε να επινοήσουν το ψευδώνυμό του, την εικόνα του (να φτιάξουν μια κούκλα ή να μεταμφιεστούν οι ίδιοι), να διαλέξουν από το βιβλίο φράσεις που να τον χαρακτηρίζουν και να τις αναρτήσουν στον χώρο «πληροφορίες». Το κυριότερο, όμως, να θέσουν ερωτήσεις ο ένας χαρακτήρας στον άλλον (στον

ειδικό χώρο «ερωτήσεις» που προβλέπει το Facebook) ή να αναρτήσουν στοιχεία ο ένας στον «τοίχο» του άλλου που να αποκαλύπτουν κάτι σημαντικό για την πλοκή» ([Αποστολίδου 2012](#): 16-17).

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η εφαρμογή έγινε σε Γυμνάσιο που δεν εφαρμόζει το πιλοτικό πρόγραμμα σπουδών για τη Λογοτεχνία. Το σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Γυμνασίου περιλαμβάνει [ένα απόσπασμα από το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ](#) στη θεματική ενότητα [«Οικογενειακές σχέσεις»](#). Στη συγκεκριμένη εφαρμογή το απόσπασμα δεν αξιοποιήθηκε υπό το πρίσμα αυτής της θεματικής, αλλά χρησιμοποιήθηκε ως αφορμή για να φέρει τους μαθητές σε επαφή με την Άννα Φρανκ και την ιστορία της, αλλά και για να συζητηθούν ζητήματα σχετικά με την αφήγηση σε σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο κέντρο της προκείμενης εφαρμογής βρισκόταν το Twitter ως μέσο κοινωνικής δικτύωσης, ως χώρος διαμόρφωσης μιας δημόσιας ταυτότητας, ως μέσο δημοσιοποίησης και καταγγελίας, αλλά και ως πρακτική γραφής και ανάγνωσης. Επιχειρήθηκε οι μαθητές να γνωρίσουν όσες περισσότερες από αυτές τις διαστάσεις του μέσου ήταν δυνατό, αλλά και να σταθούν κριτικά απέναντι σε ορισμένες από αυτές. Ειδικότερα, μεγάλη έμφαση δόθηκε στον τρόπο με τον οποίο η αφήγηση μιας ιστορίας σε μία ή περισσότερες αναρτήσεις επηρεάζεται αναπόφευκτα και καθορίζεται από τους περιορισμούς και τις ιδιαιτερότητες του μέσου.

Μέσα από την αναδιατύπωση της ιστορίας της Άννας Φρανκ σε συνεχόμενα Tweets δόθηκε η ευκαιρία να αναδειχθούν βασικά ζητήματα αφήγησης και πλοκής, αλλά και να αισθητοποιηθούν αφηγηματικές τεχνικές, όπως η διαχείριση του αφηγηματικού χρόνου (επιτάχυνση).

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΛ Β' Γυμνασίου:

Άννα Φρανκ, [[Από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ](#)]

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ: Επιστολές από τη 14^η Ιουνίου 1942 έως την 1^η Αυγούστου 1944, μτφρ. Ρένα Χατχούτ. Αθήνα: Πατάκης, 1997.

[#Tweet Stories. Λογοτεχνία σε 140 χαρακτήρες. 371 μικροδιηγήματα](#), ανοικτή έκδοση της ψηφιακής βιβλιοθήκης OPENBOOK.

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η ώρα: Γνωριμία με την Άννα Φρανκ

Η πρώτη διδακτική ώρα διεξήχθη στην αίθουσα διδασκαλίας του τμήματος. Χωρίς να ανακοινώσω οτιδήποτε σχετικό με το θέμα του σεναρίου, ρώτησα τους μαθητές αν είχαν υπόψη τους περιπτώσεις ανθρώπων που χρειάστηκε να κρυφτούν για να σωθούν από κάποιον κίνδυνο ή κάποια απειλή. Η ερώτηση είχε στόχο να κεντρίσει το ενδιαφέρον τους και να χτίσει μια πρώτη γέφυρα ανάμεσα σε πρότερες γνώσεις και εμπειρίες τους και σε όσα θα ακολουθούσαν. Οι μαθητές αναφέρθηκαν κυρίως σε ταινίες, όπως το *Κρησφύγετο* και η *Κλέφτρα των βιβλίων*. Υπήρξε η περίπτωση ενός μαθητή που ο παππούς του είχε κρυφτεί για να γλιτώσει από τους Γερμανούς, ενώ μια μαθήτρια ανέφερε το όνομα της Άννας Φρανκ. Με αφορμή αυτήν την αναφορά ανακοίνωσα στην τάξη πως στα επόμενα μαθήματα θα ασχολιόμασταν με την πραγματική ιστορία της Άννας Φρανκ, η οποία έζησε περίπου δύο χρόνια κρυμμένη μαζί με την οικογένειά της σε ένα κρησφύγετο στο Άμστερνταμ για να αποφύγει τη σύλληψη από τους Ναζί. Ως εδώ η διδασκαλία έγινε στην ολομέλεια της τάξης. Από αυτό το σημείο και μετά οι μαθητές εργάστηκαν χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες. Ο χωρισμός και η σύνθεση των ομάδων είχε καθοριστεί στην αρχή της σχολικής χρονιάς, καθώς είχαν εργαστεί ομαδοσυνεργατικά και σε άλλες περιστάσεις στο πλαίσιο του μαθήματος.

Προκειμένου να γνωρίσουν οι μαθητές την Άννα Φρανκ και να ενημερωθούν για την ιστορία της, τους ζήτησα να δημιουργήσουν έναν χρονολογικό πίνακα με τα βασικά γεγονότα της ζωής της ([φύλλο εργασίας 1](#)), αντλώντας το υλικό από εγγραφές του ημερολογίου της, καθώς και από το [αντίστοιχο λήμμα της Βικιπαίδειας](#). Συγκεκριμένα, τους δόθηκαν φωτοτυπημένες οι εγγραφές του Σαββάτου 20 Ιουνίου 1942 (η πρώτη από τις δύο εγγραφές που φέρουν την ίδια χρονολογία σ. 14-17), της Τετάρτης 8 Ιουλίου 1942 (σ. 29-32), της Πέμπτης 9 Ιουλίου 1942 (σ. 32-34), καθώς και ο επίλογος του βιβλίου (σ. 380-382). Το αρχικό σενάριο προέβλεπε τη διεξαγωγή της δραστηριότητας αυτής στο εργαστήριο πληροφορικής και τη δημιουργία μιας ψηφιακής χρονογραμμής με τα βασικά γεγονότα με την αξιοποίηση κάποιου κατάλληλου λογισμικού, όπως το [dipity](#) ή το [timetoast](#). Λόγω αδυναμίας να εξασφαλιστεί το εργαστήριο πληροφορικής για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης διδακτικής ώρας, η διδασκαλία έγινε στην αίθουσα του τμήματος και επιλέχτηκε η λύση της δημιουργίας ενός χειρόγραφου χρονολογικού πίνακα από την κάθε ομάδα. Το άρθρο της Βικιπαίδειας δόθηκε εκτυπωμένο στους μαθητές. Η οδηγία που τους έδωσα ήταν να περιλάβουν όσα γεγονότα θεωρούσαν σημαντικά, να μην υπερβούν όμως τα δέκα, και επίσης να είναι προσεκτικοί στη διατύπωση του τίτλου που θα συνοδεύει την κάθε χρονολογική εγγραφή, ώστε να είναι σύντομος και περιεκτικός. Στόχος της δραστηριότητας αυτής ήταν να γίνουν, σε πρώτη φάση, γνωστά τα βασικά γεγονότα της ιστορίας της Άννας Φρανκ. Ταυτόχρονα όμως, οι μαθητές ασκήθηκαν στο να τοποθετούν τα γεγονότα σε έναν χρονολογικό πίνακα, επιλέγοντας τα βασικά, αποφεύγοντας τα δευτερεύοντα και βάζοντας έναν κατάλληλο, σύντομο πλαγιότιτλο σε κάθε χρονολογική εγγραφή. Κάθε τέτοιος χρονολογικός πίνακας, άλλωστε, αποτελεί μια συμπυκνωμένη αφήγηση μιας σειράς γεγονότων, κάτι που σχετίζεται άμεσα με την υπόλοιπη διδακτική πορεία.

Όταν ολοκλήρωσαν τη δουλειά τους οι ομάδες, παρουσίασαν τους πίνακες που συνέταξαν και ακολούθησε σύντομη συζήτηση. Οι περισσότερες ομάδες περιέλαβαν πάνω κάτω τα ίδια γεγονότα (γέννηση Άννας Φρανκ, έναρξη συγγραφής

ημερολογίου, μετακόμιση στο κρησφύγετο, σύλληψη, θάνατος). Αρκετές περιέλαβαν –εκτός από γεγονότα που αφορούσαν μόνο στη ζωή της Άννας– και εγγραφές σχετικές με ιστορικά γεγονότα που επηρέασαν την πορεία της, όπως η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία. Ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις που καταγράφηκε κάποιο ασήμαντο ή δευτερεύον γεγονός, όπως η φοίτησή της στο Νηπιαγωγείο για παράδειγμα.

Κάπου εδώ ολοκληρώθηκε η ώρα. Με αφορμή την περιγραφή του κρησφύγετου από την Άννα Φρανκ στην εγγραφή της Πέμπτης Ιουλίου 1942, προέτρεψα τους μαθητές να επισκεφθούν από το σπίτι την [ιστοσελίδα του οργανισμού “The Anne Frank House”](#), για να παρατηρήσουν [την πλάγια τομή του κρησφύγετου](#), να εντοπίσουν το δωμάτιο που κοιμόταν η Άννα Φρανκ, αλλά και [να περιηγηθούν εικονικά σε ολόκληρο το κρησφύγετο](#). Τους παρακίνησα επίσης να παρακολουθήσουν [ένα τρύλεπτο βίντεο που αφηγείται σε animation την ιστορία της Άννας Φρανκ](#), παρόλο που είναι στα αγγλικά, κάτι που ενδεχομένως να τους δυσκόλευε.

2^η-3^η ώρα: [@Κίττυ: η #Άννα Φρανκ «τιτιβίζει»](#)

Παρόλο που και το διδακτικό αυτό δώρο προβλεπόταν στο αρχικό σενάριο να πραγματοποιηθεί στο εργαστήριο πληροφορικής, διάφορες τεχνικές δυσκολίες το κατέστησαν αδύνατο. Συνεπώς, η διδασκαλία πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του τμήματος. Σε πρώτη φάση δουλέψαμε στην ολομέλεια και στη συνέχεια σε ομάδες.

Ως αφορμήση έθεσα την ερώτηση αν κάποιοι από τους μαθητές κρατούν ημερολόγιο, όπως είδαν ότι έκανε η Άννα Φρανκ. Δυο-τρεις μαθήτριες δήλωσαν πως είχαν κρατήσει στο παρελθόν, αλλά το είχαν πια εγκαταλείψει. Στη σύντομη συζήτηση που ακολούθησε σχετικά με τις αιτίες για τις οποίες δεν κρατάει τόσος πολύς κόσμος ημερολόγιο στις μέρες μας, τα παιδιά αναφέρθηκαν από μόνα τους στο Facebook, γεγονός που μου έδωσε την αφορμή να θέσω τον προβληματισμό κατά πόσο όντως τα σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook ή το Twitter, λειτουργούν ως ένα είδος προσωπικού ημερολογίου.

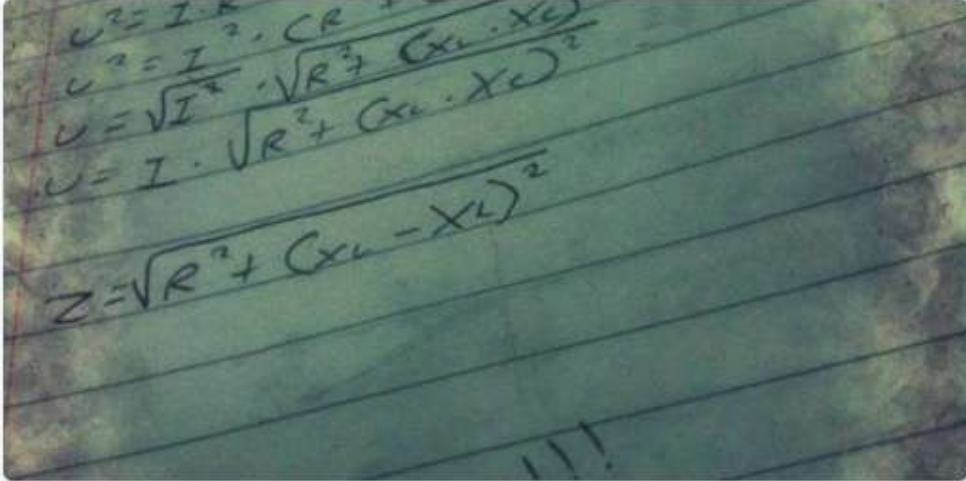

Προκειμένου να διερευνήσουμε αυτό το ερώτημα προχωρήσαμε στην επόμενη δραστηριότητα. Τους ζήτησα να διαβάσουν το απόσπασμα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* που περιλαμβάνεται στο σχολικό εγχειρίδιο. Κάθε ομάδα κλήθηκε να διαβάσει το απόσπασμα και, έχοντας υπόψη και τις ημερολογιακές εγγραφές που αξιοποιήθηκαν την προηγούμενη ώρα, να εντοπίσει χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους του ημερολογίου. Αμέσως εντόπισαν την κυριαρχία του πρώτου ενικού προσώπου και την ύπαρξη χρονολογίας σε κάθε εγγραφή. Προκειμένου να διευκολυνθούν και να μη δαπανηθεί πολύς χρόνος –και καθώς αυτή η διερεύνηση δεν εντάσσεται στους πρωτεύοντες στόχους του σεναρίου– τους έδωσα δύο ζεύγη: ιδιωτικό-δημόσιο, εξομολογητικό-μεγαλόφωνο και ζήτησα να επιλέξουν ποιο σκέλος κάθε ζευγαριού ταιριάζει στο είδος του ημερολογίου. Με μεγάλη άνεση προσδιόρισαν την ιδιωτικότητα και το εξομολογητικό ύφος ως χαρακτηριστικά αυτού του κειμενικού είδους. Στο σημείο αυτό τους επέστησα την προσοχή στην υποσημείωση του βιβλίου σχετικά με την προσφώνηση «Αγαπητή Κίττυ», για να μην υπάρξει παρανόηση και σύγχυση της ημερολογιακής εγγραφής με την επιστολή, καθώς η τελευταία απευθύνεται συνήθως σε υπαρκτά πρόσωπα και (κατά κανόνα) προορίζεται να διαβαστεί.

Εν συνεχεία, ζήτησα από κάθε ομάδα να γράψει 1 Tweet (=μια ανάρτηση στο Twitter) που να εκφράζει τις σκέψεις ή τα συναισθήματα της Άννας Φρανκ ([φύλλο εργασίας 2](#)). Πριν από αυτό, ρώτησα τους μαθητές πόσοι είχαν λογαριασμό στο Twitter. Μόνο τρεις μαθητές απάντησαν καταφατικά, ενώ ο ένας από αυτούς δήλωσε ότι δεν τον χρησιμοποιεί. Προκειμένου, λοιπόν, να εξοικειωθούν με τις συμβάσεις αυτού του μέσου κοινωνικής δικτύωσης, έδωσα στους μαθητές το παρακάτω φύλλο με μια σειρά από Tweets.

 Δεν περνάει αυτή η ώρα με τίποτα! #mathima
pic.twitter.com/mPDcuCRN

 -Έχεις σκονάκι; -Αφήστε με εμένα, πείτε για σας τίποτα. Τι κάνει η οικογένεια σας κύριε επιτηρητά; #exetastiki

  29 15

 ti pa8ane oloi shmera kai trexane stis paralies! EDINAN TA GRAPTA THS FYSIKHS STO IOLEPTO! me ta magio hr8an #sxoleio

   1

 Ας ξεκινήσουμε & εμείς & μέχρι 10/7 θα καλοπεράσουμε! RT
@n[redacted]ia: Twitter | Τα tweets των φοιτητών για την #exetastiki
dlvr.it/IjWF37

   1

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

IANOS @IANOS_GR · 6 Jun 2013 · ... More View translation

Τις τελευταίες μέρες(&νύχτες!) το #twitter μας έχει ιδιαίτερη κίνηση... μάλλον λόγω #exetastiki Καλό διάβασμα σ'όλους!
pic.twitter.com/OISQewOlxc

← ↻ 4 ★ 7

 Elsa Johanssen
@ElsaJohanssen

OMG OMG OMG

10:14 PM - 28 Nov 2012

 A YEAR AGO

Παιδιά η ζωή δεν τελειώνει στην έκθεση. Σκεφτείτε ότι σας περιμένει μια λαμπρή καριέρα στο τουιτερ.
[#panelinies2014](https://twitter.com/panelinies2014)

12:59 PM - 28 May 2014

31 RETWEETS 59 FAVORITES ← ↻ ★

Ζήτησα από τους μαθητές να παρατηρήσουν τις παραπάνω αναρτήσεις και να εντοπίσουν τις ιδιαιτερότητές και τα χαρακτηριστικά τους και, κατόπιν, τα συζητήσαμε στην ολομέλεια. Μέσα από τις παρατηρήσεις των παιδιών, αλλά και τις δικές μου επισημάνσεις, συγκεντρώσαμε στον πίνακα τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- περιορισμός σε 140 χαρακτήρες,
- usernames που φέρουν μπροστά τον χαρακτήρα @,
- avatar που εμφανίζεται δίπλα σε κάθε ανάρτηση,
- συχνή χρήση greeklish,
- συντομογραφίες (τ κνς, OMG, &) και emoticons,
- χρήση κεφαλαίων για να δείξουμε ότι φωνάζουμε,
- ημερομηνία και ώρα ανάρτησης,
- δυνατότητα να απευθυνθείς σε κάποιον άλλο χρήστη (δημόσια), τοποθετώντας στην αρχή της ανάρτησης το username του (@....),
- χρήση hashtags (#...) για ομαδοποίηση των αναρτήσεων και διευκόλυνσης στην αναζήτηση. Το χαρακτηριστικό αυτό τους ήταν γνωστό από άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Instagram,
- δυνατότητα να ξανα-αναρτήσεις το Tweet κάποιου άλλου (RT= reTweet),
- δυνατότητα να δείξεις ότι σου αρέσει μια ανάρτηση (favourite).

Για τη σύνταξη της ανάρτησης, στο αρχικό σενάριο προτεινόταν η χρήση του [twister](#) που επιτρέπει την παραγωγή Tweets για ιστορικά πρόσωπα, επιλέγοντας μάλιστα την κατάλληλη φωτογραφία ως avatar. Καθώς δεν κατέστη δυνατή η πρόσβαση σε Η/Υ στη διάρκεια αυτού του δίωρου, δημιούργησα ένα κενό template ανάρτησης στο Twitter και το μοίρασα φωτοτυπημένο στις ομάδες προκειμένου να το συμπληρώσουν χειρόγραφα. Οι μαθητές κλήθηκαν να επιλέξουν ένα κατάλληλο όνομα χρήστη (username), να προσθέσουν το κείμενο της ανάρτησής τους (Tweet) και την ημερομηνία ανάρτησης Όσον αφορά στο username, τους πρότεινα να

προσπαθήσουν να βρουν ένα όνομα χρήστη που να έχει σχέση με την ηρωίδα, τη ζωή της, την προσωπικότητά της και να δικαιολογήσουν την επιλογή τους.

Όσον αφορά στο κείμενο της ανάρτησής τους, τούς ζήτησα να βρουν τρόπους να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις της ηρωίδας, όπως αυτά παρουσιάστηκαν στο απόσπασμα του σχολικού εγχειριδίου που μόλις είχαν διαβάσει. Κάθε ομάδα καλούνταν να τεκμηριώσει τις επιλογές της με βάση συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, αλλά και να σεβαστεί τις ιδιαιτερότητες, τις συμβάσεις και τους περιορισμούς του Twitter, όπως τα γνωρίσαμε προηγουμένως. Τέλος, τους επέστησα την προσοχή στο να βάλουν τη σωστή –ιστορικά– χρονολογία.

Μέσω αυτής της δραστηριότητας επιδιώχθηκε οι μαθητές να ασκηθούν στο να προσδιορίζουν τη συναισθηματική κατάσταση και την ψυχολογία ενός ήρωα και να τεκμηριώνουν το επιχείρημά τους με συγκεκριμένα σημεία του κειμένου. Παράλληλα, στόχος ήταν, επιχειρώντας να την αποτυπώσουν/αναπαραστήσουν μέσω του Tweet, να γνώρισουν καλύτερα τις συμβάσεις του μέσου και να προβληματιστούν σχετικά με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του.

Μόλις οι ομάδες ολοκλήρωσαν τη δραστηριότητα, διάβασαν στους υπόλοιπους τις αναρτήσεις τους, οι οποίες σχολιάστηκαν: i) ως προς την αντιστοιχία ανάμεσα στην ανάρτηση της ομάδας και στο απόσπασμα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* που διαβάστηκε και ii) ως προς το κατά πόσο κάθε ομάδα σεβάστηκε τις συμβάσεις του Twitter και χρησιμοποίησε πετυχημένα –ή και ευφάνταστα– τις ιδιαιτερότητές του για να αναδείξει τη συναισθηματική κατάσταση της ηρωίδας.

Κάποιες ομάδες αξιοποίησαν σε μεγάλο βαθμό χαρακτηριστικά των Tweets που είχαμε εντοπίσει προηγουμένως. Για παράδειγμα, δύο ομάδες επέλεξαν να συντάξουν ανάρτηση ως απευθείας μήνυμα στην Κίττυ (DM@Kitty), ως ισοδύναμο της προσφώνησης «Αγαπητή Κίττυ» της ημερολογιακής εγγραφής, εκμεταλλευόμενες την ανάλογη δυνατότητα που παρέχει το Twitter. Οι περισσότερες ομάδες προσπάθησαν και να αφηγηθούν μέσα σε λίγες λέξεις τα γεγονότα, όπως παρουσιάζονται στο απόσπασμα, και να εκφράσουν τα συναισθήματα της Άννας,

χρησιμοποιώντας ανάλογα σημεία στίξης, emoticons (:D, ☺), hashtags (#tsakomos, #goneis, #help) και κεφαλαία γράμματα. Για παράδειγμα, μια ομάδα, για να δείξει την αγανάκτηση της Άννας Φρανκ για την ασήμαντη αφορμή του καβγά που ακολούθησε, έκανε χρήση των κεφαλαίων (GIA ENA BIBLIO!).

Ενδιαφέροντα σχόλια υπήρξαν ως προς την επιτυχημένη ή όχι απόδοση του προσώπου της Άννας Φρανκ μέσα από τα υποθετικά της λόγια στο Twitter. Για παράδειγμα, μια ομάδα επικρίθηκε για τη φράση της «Ο re file pali malosa m thn Adrf m», καθώς θεωρήθηκε ότι τέτοια διατύπωση θα ταίριαζε περισσότερο σε αγόρι ή σε ένα κορίτσι με διαφορετικό χαρακτήρα από αυτόν της Άννας. Άλλες ομάδες επέλεξαν να γράψουν σε greeklish και άλλες σε Ελληνικά, επιβεβαιώνοντας έτσι το ανομοιογενές ψηφιακό τοπίο που επικρατεί ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα.

Στη συνέχεια, επανέφερα το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν ένα είδος σύγχρονου ημερολογίου. Οι μαθητές επεσήμαναν ομοιότητες, όπως η χρήση του πρώτου πρόσωπου, η καταγραφή γεγονότων από την καθημερινή ζωή, η καταγραφή σκέψεων και συναισθημάτων και ο μικρός χρόνος που μεσολαβεί ανάμεσα στο γεγονός και την καταγραφή του. Ανέφεραν, ωστόσο, ως βασική διαφορά ότι στο ημερολόγιο κάποιος μπορεί να καταγράψει κάτι πολύ προσωπικό, το οποίο δεν θα ήθελε σε καμία περίπτωση να δημοσιοποιήσει. Με αφορμή αυτή την παρατήρηση, συζητήθηκε η δημόσια διάσταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και η απουσία ιδιωτικότητας, σε αντίθεση με το «κρυφό» της ημερολογιακής καταγραφής. Καταλήξαμε έτσι στο συμπέρασμα ότι το γεγονός πως στις μέρες μας ασχολούμαστε πολύ περισσότερο με τέτοια μέσα, ενώ γράφουμε ημερολόγιο σε πολύ μικρότερο ποσοστό, δείχνει ότι απασχολούμαστε πολύ περισσότερο σήμερα με τη δημόσια ταυτότητά μας και είμαστε πολύ πιο «εκτεθειμένοι» από όσο στο παρελθόν.

Έθεσα λοιπόν στους μαθητές το εξής ερώτημα: *Αν η Άννα Φρανκ έκανε ανάρτηση σε ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Twitter, και όχι στο προσωπικό*

της ημερολόγιο, θα κατέγραφε όλες αυτές τις σκέψεις που είδαμε; Μήπως θα αυτολογοκρινόταν σε κάποια σημεία;

Οι περισσότεροι μαθητές υποστήριζαν ότι δεν θα απέφευγε να εκθέσει αυτές τις σκέψεις της στο Twitter, με το σκεπτικό ότι κατά πάσα πιθανότητα οι άνθρωποι που θα την παρακολουθούσαν θα ήταν φίλοι της στους οποίους ούτως ή άλλως θα εκμυστηρευόταν τέτοια ζητήματα. Επεσήμαναν μάλιστα πως για αυτό υπάρχει και η λειτουργία του άμεσου μηνύματος (DM), για να ελέγχει ποιος διαβάζει το μήνυμά σου. Άλλοι είπαν πως οι γονείς της δεν υπήρχε περίπτωση να χρησιμοποιούν ένα μέσο όπως το Twitter, οπότε δεν υπήρχε περίπτωση να μάθουν τι έγραφε. Ανέφεραν μάλιστα ως παράδειγμα τη δική τους εμπειρία από το Facebook, που επειδή, όπως είπαν, δεν το χρησιμοποιούν οι γονείς τους, δεν έχουν πρόβλημα να εκφράσουν παράπονα για αυτούς στις αναρτήσεις τους. Όλοι όμως συμφώνησαν ότι υπάρχει –ή θα έπρεπε να υπάρχει– ένα όριο στο τι δημοσιεύει κάποιος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Κανείς δεν γνωρίζει ποιος μπορεί να δει τι έχουμε γράψει, ενώ μέσω των πραγμάτων που γράφουμε ή ανεβάζουμε, ακόμα και των «likes» που κάνουμε, διαμορφώνεται μια δημόσια εικόνα μας. Με αφορμή αυτή τη συζήτηση, τονίστηκε από τους ίδιους τους μαθητές πόσο σημαντικό είναι να ελέγχουμε ποιος μας ακολουθεί και πόση πρόσβαση έχει στις πληροφορίες που αναρτούμε. Στόχος αυτής της συζήτησης μεταξύ άλλων ήταν να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την ανάγκη να προστατεύσουν την ιδιωτική τους ζωή και να μην εκτίθενται, όταν χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Το τελευταίο ερώτημα που πρόλαβα να θέσω ήταν αν όντως θα χρησιμοποιούσε το Twitter η Άννα Φρανκ, σε περίπτωση που η ιστορία της συνέβαινε σήμερα. Αμέσως κάποιος μαθητής ανέφερε ότι καταρχάς δεν θα ήταν εύκολο να έχει πρόσβαση στο διαδίκτο, αλλά ακόμα και αν είχε, αν χρησιμοποιούσε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, θα «καρφωνόταν» και θα μπορούσε να εντοπιστεί. Μια μαθήτρια όμως επεσήμανε ότι αυτός θα ήταν και ένας καλός τρόπος να καταγγελλθούν όσα γίνονταν εις βάρος των Εβραίων εκείνη την εποχή και να μη

μείνουν κρυφά. Συζητήθηκε συνεπώς η διπλή διάσταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με μεγάλη απήχηση: από τη μια καταγράφουν, συλλέγουν και εκθέτουν στοιχεία της προσωπικής μας ζωής, αποτελώντας κίνδυνο ή απειλή, και από τη άλλη παρέχουν βήμα καταγγελίας και δημοσιοποίησης στον καθένα, πυροδοτώντας δημόσιο διάλογο γύρω από φλέγοντα ζητήματα¹. Δυστυχώς, αυτή η πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση δεν υπήρχε χρόνος να επεκταθεί και να προσκομιστούν παραδείγματα και από τη σύγχρονη πραγματικότητα, όπως προβλεπόταν στο αρχικό σενάριο.

Στο δίωρο αυτό επιχειρήθηκε, λοιπόν, οι μαθητές να γνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανάρτησης στο Twitter, τις δυνατότητες που προσφέρει και τους περιορισμούς που επιβάλλει, αλλά και να συνειδητοποιήσουν ορισμένες από τις αλλαγές που προκαλούν στην εποχή μας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τόσο στον τομέα της ιδιωτικότητας όσο και της δημοσιοποίησης.

Στο τέλος του δίωρου μοίρασα στους μαθητές τις φωτοτυπίες με τα αποσπάσματα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* που έπρεπε να διαβάσουν για την επόμενη φορά. Συγκεκριμένα, επρόκειτο για τις παρακάτω εγγραφές:

Παρασκευή 10 Ιουλίου 1942 (σ. 35-36)

Παρασκευή 9 Οκτωβρίου 1942 (σ. 67-68)

Τρίτη 10 Νοεμβρίου 1942 (σ. 81-82)

Πέμπτη 19 Νοεμβρίου 1942 (σ. 87-88)

Τετάρτη 13 Γενάρη 1943 (σ. 99-100)

Δευτέρα 26 Ιουλίου 1943 (σ. 137-139)

Πέμπτη 16 Σεπτεμβρίου 1943 (σ. 159-160)

Σάββατο 4 Μαρτίου 1944 (σ. 234)

¹ Για το φαινόμενο της «κοινωνικής δημοσιογραφίας στο Twitter» βλ. Αντωνοπούλου 2013: 34-35.

Δευτέρα 3 Απριλίου 1944 (σ. 281-282)

Πέμπτη 6 Απριλίου 1944 (σ. 285-286)

Κυριακή 16 Απριλίου 1944 (σ. 301-302)

Τρίτη 6 Ιουνίου 1944 (σ. 350-351)

Σε κάθε μέλος κάθε ομάδας ανατέθηκαν δύο ή τρεις διαφορετικές εγγραφές, προκειμένου να επιβαρυνθούν όλοι με περίπου ισοδύναμο αριθμό σελίδων προς ανάγνωση. Μοιράζοντας τα αποσπάσματα μεταξύ των μελών κάθε ομάδας ήθελα να είναι απαραίτητο να κινητοποιηθούν όλοι και να απαιτείται η συμμετοχή όλων των μελών μιας ομάδας και η συνεργασία μεταξύ τους προκειμένου να παραγάγουν ένα κοινό αποτέλεσμα στο επόμενο δίωρο. Για να προετοιμαστούν κατάλληλα, ενημέρωσα τους μαθητές ότι στη διάρκεια του επόμενου δίωρου θα καλούνταν να αφηγηθούν την ιστορία της Άννας Φρανκ μέσα σε 10 Tweets. Οπότε, διαβάζοντας τα αποσπάσματα, θα έπρεπε να αποφασίσουν ποια είναι τα βασικά πρόσωπα και τα βασικά γεγονότα που έπρεπε να συμπεριληφθούν οπωσδήποτε.

4^η-5^η ώρα: Twitterature: Η ιστορία της Άννας Φρανκ σε 20 Tweets

Το διδακτικό αυτό δίωρο πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου με κάθε ομάδα να έχει λάβει θέση μπροστά σε έναν σταθμό εργασίας. Όπως τους είχα προαναγγείλει, στο πλαίσιο αυτού του δίωρου κάθε ομάδα θα αφηγούνταν την ιστορία της Άννας Φρανκ μέσα σε 10 Tweets ([φύλλο εργασίας 3](#)). Προκειμένου να το κάνουν, κλήθηκαν να αξιοποιήσουν υλικό από τα αποσπάσματα που είχαν διαβάσει μέχρι εκείνη τη στιγμή (συμπεριλαμβανομένων και όσων διάβασαν στην πρώτη ώρα της εφαρμογής). Το αρχικό σενάριο προέβλεπε την αφήγηση της ιστορίας σε 15-20 Tweets, αλλά έκρινα πως κάτι τέτοιο θα ήταν πολύ χρονοβόρο και έτσι μείωσα τον αριθμό τους σε 10.

Φυσικά, υπήρξαν και περιπτώσεις μαθητών που δεν είχαν διαβάσει τα αποσπάσματα που τους είχαν ανατεθεί. Ευτυχώς ήταν ελάχιστες και τους δόθηκε χρόνος να το κάνουν πριν ξεκινήσει η συνεργασία της ομάδας. Σε πρώτη φάση, τα

μέλη κάθε ομάδας συζήτησαν για να καταλήξουν στα γεγονότα που θα περιλαμβάνονταν στις αναρτήσεις. Οι επιλογές τους έπρεπε να είναι στηριγμένες σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, από τα οποία να προκύπτει η σημασία του γεγονότος. Μία από τις βασικές αποφάσεις που έπρεπε να λάβουν ήταν αν θα αφηγηθούν την ιστορία μόνο μέσα από τα λόγια της Άννας Φρανκ ή αν θα περιλάβουν αναρτήσεις και άλλων ηρώων (να τιτιβίσουν δηλαδή όχι μόνο ως Άννα Φρανκ, αλλά και ως Μάργκοτ, ως μητέρα, ως Όττο Φρανκ κλπ.) Σε αυτήν την περίπτωση θα έπρεπε να δικαιολογήσουν το γιατί διάλεξαν να δώσουν τον λόγο στο συγκεκριμένο πρόσωπο, να προβληματιστούν για τις αλλαγές στην οπτική γωνία που αυτή η επιλογή επιφέρει, καθώς και για το ύφος της ανάρτησης που θα έπρεπε να συνάδει με την προσωπικότητα του ήρωα, όπως τον γνώρισαν μέσα από το κείμενο της Άννας. Συζήτησαν, επίσης, σχετικά με τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων που θα προέβαλλαν στις αναρτήσεις τους, δικαιολογώντας αυτές τις επιλογές με αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία μέσα στο κείμενο.

Θέλησα να αποφύγουμε τη δημιουργία πραγματικού λογαριασμού στο [Twitter](#) εξαιτίας του μικρού της ηλικίας των μαθητών (αν και το ίδιο το περιβάλλον δεν προβλέπει επίσημα κάποιο ηλικιακό όριο για τη χρήση του) και για αυτόν τον λόγο χρησιμοποιήσαμε τον προσομοιωτή συγγραφής Tweet που υπάρχει στη διεύθυνση <http://simitator.com/generator/twitter> και ο οποίος δίνει τη δυνατότητα παραγωγής είτε [μεμονωμένων αναρτήσεων](#) είτε [μιας σειράς από απευθείας μηνύματα σε άλλους χρήστες](#). Ζήτησα από τους μαθητές να αποθηκεύσουν τα δημιουργήματά τους σε μορφή jpg σε έναν φάκελο στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή στον οποίο εργάζονταν. Φυσικά, το εργαλείο αυτό έχει πολλά μειονεκτήματα και κυρίως λείπει η αίσθηση του αυθεντικού περιβάλλοντος, αλλά είναι ο μόνος τρόπος να αποφύγουμε τη χρήση του ίδιου του Twitter.

Πρώτα πρώτα οι ομάδες έπρεπε να προβληματιστούν για το όνομα χρήστη που θα χρησιμοποιήσουν και την εικόνα που θα έβαζαν για avatar. Όσον αφορά στη συγγραφή των ίδιων των αναρτήσεών τους, χρειαζόταν να έχουν υπόψη τους όλα τα

σχετικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Tweet που είχαν σχολιαστεί στις προηγούμενες ώρες. Ακόμα, συμπληρώνοντας το πεδίο της ημερομηνίας, έπρεπε να διαλέξουν την ιστορικά ακριβή χρονολογία με βάση τις ημερολογιακές εγγραφές. Μπορούσαν να κάνουν χρήση της δυνατότητας αποστολής απευθείας ιδιωτικού μηνύματος.

Τα μέλη όλων των ομάδων επέλεξαν να συντάξουν από κοινού όλα τα Tweets. Επέλεξαν το σημείο ή τα σημεία από τα οποία θα προέκυπτε η ανάρτηση, συζητούσαν για την πιθανή διατύπωση, προβληματίζονταν για την εκμετάλλευση χαρακτηριστικών του Twitter που θα έκαναν πιο παραστατική και ζωντανή την ανάρτησή τους και τελικά συνέτασσαν το Tweet στον προσομοιωτή και το αποθήκευαν στον φάκελό τους. Τα προβλήματα κατά τη συνεργασία των ομάδων που προέκυψαν ήταν σε γενικές γραμμές ελάχιστα. Κάποια μέλη διαφωνούσαν με τις προτάσεις των υπολοίπων, κάποιοι δεν αντιμετώπιζαν την όλη δραστηριότητα με τη δέουσα σοβαρότητα –γεγονός που εκνεύριζε τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας–, ενώ υπήρξαν και μεμονωμένες περιπτώσεις μαθητών που αδιαφορούσαν και ήταν αμέτοχοι. Σε γενικές γραμμές τα προβλήματα αυτά αυτορρυθμίζονταν στο πλαίσιο της ομάδας και σε ελάχιστες περιπτώσεις χρειάστηκε να παρέμβω, για να δώσω λύσεις. Αντίθετα, ήταν πολύ συχνό να διεξάγονται ενδιαφέρουσες και γόνιμες συζητήσεις μεταξύ των μελών των ομάδων, ως προς τις επιλογές τους, και οι δικές μου παρεμβάσεις είχαν κυρίως να κάνουν με προτάσεις, παροτρύνσεις και ιδέες για πιο αποτελεσματικές αναρτήσεις. Σε αυτήν τη διαδικασία αφιερώθηκε το σύνολο του δώρου. Αποδείχτηκε ότι ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία και μόνο δύο από τις ομάδες κατόρθωσαν να ολοκληρώσουν και τα 10 Tweets εγκαίρως. Οι υπόλοιπες ομάδες ανέλαβαν να ολοκληρώσουν την εργασία από το σπίτι.

6^η-7^η ώρα

Το δώρο αυτό πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου και αξιοποιήθηκε για να παρουσιάσουν οι ομάδες τις αφηγήσεις τους. Οι εργασίες τους προβλήθηκαν σε σύστημα κεντρικής προβολής, για να μπορέσουν να φανούν τυχόν

σύμβολα, συντομογραφίες κλπ. που είχαν χρησιμοποιήσει οι ομάδες στις αναρτήσεις τους. Μετά από την παρουσίαση της αφήγησης κάθε ομάδας, ακολουθούσε συζήτηση και σχολιασμός:

- i) ως προς τα στοιχεία της αφήγησης που επιλέχθηκαν: ποιους ήρωες και ποια γεγονότα επέλεξαν; Σε ποιους έδωσαν λόγο και γιατί; Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα επιχείρησαν να αποτυπώσουν; Ήταν το ύφος των προσώπων σύμφωνο με όσα μπορούμε να συνάγουμε από το κείμενο για την προσωπικότητά τους;
- ii) ως προς τη χρήση των συμβάσεων του Tweet: τήρησαν τον περιορισμό των 140 χαρακτήρων; Χρησιμοποίησαν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως τα σύμβολα, οι συντομογραφίες; Εκμεταλλεύτηκαν τις ιδιαιτερότητες του μέσου για να αναδείξουν τις σχέσεις μεταξύ των ηρώων (άμεσα μηνύματα, reTweet κλπ.) ή τα αισθήματα τους (emojis, κεφαλαία); Δημοσιεύσαν στοιχεία πολύ ιδιωτικά; Επιχείρησαν να δημοσιοποιήσουν γεγονότα ευρύτερου ενδιαφέροντος;

Η πρώτη ομάδα που παρουσίασε επέλεξε να αφηγηθεί όλη την ιστορία μέσω αναρτήσεων της ίδιας της Άνας. Το username που επέλεξαν ήταν @mikriannoula, ενώ αντί να βάλουν το πραγματικό όνομα της ηρώιδας επέλεξαν το ψευδώνυμο «Καταδιωκόμενη Εβραία». Απέφυγαν, όπως εξήγησαν, να χρησιμοποιήσουν το ονοματεπώνυμό της για λόγους απόκρυψης της ταυτότητάς της, ενώ το συγκεκριμένο ψευδώνυμο το επέλεξαν και ως ένα είδος καταγγελίας και δημοσιοποίησης του διωγμού των Εβραίων. Οι υπόλοιπες ομάδες θεώρησαν πως τα Tweets τους ήταν αρκετά πετυχημένα και κάποιος μπορούσε εύκολα να παρακολουθήσει την εξέλιξη της ιστορίας μέσα από αυτά².

Από την οπτική της Άνας Φρανκ αφηγήθηκαν την ιστορία και τα μέλη της επόμενης ομάδας. Οι αναρτήσεις τους ήταν πολύ σύντομες και προϋπέθεταν ότι ο

² Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο 10_tweets_omada_1,

αναγνώστης τους γνωρίζει επαρκώς την ιστορία της οικογένειας Φρανκ. Επικεντρώθηκαν κυρίως στην έκφραση συναισθημάτων της ηρωίδας μέσω σύντομων φράσεων, σημείων στίξης, συντομογραφιών (LOL, OMG) και hashtags (#first kiss). Παρόλο που οι υπόλοιπες ομάδες σχολίασαν πως παραλείπονται πολλά γεγονότα, και, κατά συνέπεια, κάποιος δυσκολεύεται να παρακολουθήσει την εξέλιξη της ιστορίας, συμφώνησαν πως οι αναρτήσεις αυτές θυμίζουν περισσότερο πραγματικές αναρτήσεις στην καθημερινή ζωή, όπου οι άνθρωποι δεν έχουν τόσο ως στόχο την αφήγηση μιας ιστορίας μέσω των αναρτήσεών τους αλλά τη στιγμιαία αποτύπωση των αντιδράσεων, των σκέψεων και των συναισθημάτων τους³.

Η εργασία της τρίτης ομάδας είχε δύο ιδιαιτερότητες: δεν επρόκειτο για αναρτήσεις της Άννας αλλά της Μάργκοτ και του Όττο Φρανκ και ήταν γραμμένη στα αγγλικά. Η επιλογή των αγγλικών δικαιολογήθηκε από τη διάθεσή τους να δώσουν έναν περισσότερο διεθνή χαρακτήρα στην αποτύπωση της ιστορίας, όπως είπαν, και να παρουσιάσουν τα βάσανα της οικογένειας σε ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο κοινό. Η επιλογή το τελευταίο Tweet να σταλεί με το όνομα του Όττο Φρανκ έγινε για να μπορέσουν να ενημερώσουν για τον θάνατο της υπόλοιπης οικογένειας, μέσα από την ανάρτηση του μοναδικού επιζώντος. Οι αναρτήσεις τους είχαν ενδιαφέρον και επειδή ήταν αρκετά παραστατικές ως προς τις συναισθηματικές εκδηλώσεις των προσώπων, αλλά και επειδή έδωσαν τη δυνατότητα να δούμε κάποια γεγονότα φιλτραρισμένα μέσα από την οπτική γωνία ενός άλλου προσώπου. Έτσι, ενώ στο απόσπασμα του σχολικού εγχειριδίου έχουμε την οπτική της Άννας, που στον καβγά με την οικογένεια αισθάνεται αθώα και αδικημένη, η σχετική ανάρτηση της ομάδας μέσα από την οπτική της Μάργκοτ παρουσίαζε την Άννα ως γκρινιάρη και άδικα παραπονούμενη⁴.

Και η τελευταία ομάδα στην πρώτη και στην τελευταία ανάρτησή της χρησιμοποίησε την οπτική του Όττο Φρανκ, προσπαθώντας να μας δώσει τις

³ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο 10_tweets_omada_2.

⁴ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο 10_tweets_omada_3.

πληροφορίες για τη γέννηση και τον θάνατο της Άννας που δεν θα μπορούσε να μας μεταφέρει η ίδια η ηρωίδα. Ενδιαφέρον είχε η χρήση της δυνατότητας άμεσου μηνύματος (DM) προς την Κίττυ για την ανακοίνωση του πρώτου φιλού. Θεώρησαν πως ήταν μια πληροφορία που δεν θα ήθελε να δημοσιοποιηθεί ευρέως, αλλά να την εκμυστηρευτεί μόνο στη φανταστική της φίλη. Η επιλογή αυτή επικροτήθηκε από τις υπόλοιπες ομάδες. Αντίθετα, σχολιάστηκε αρνητικά η προτελευταία ανάρτηση –που μάλιστα έγινε, μάλλον κατά λάθος, στο όνομα της Μάργκοτ–: «Τελευταία μέρα που γράφω...αντίο Kitty <3 #sad» με ημερομηνία 1 Αυγούστου 1944. Οι υπόλοιπες ομάδες δικαιολογημένα απόρησαν πώς μπορεί να γνώριζε η ηρωίδα ότι αυτή ήταν η τελευταία της ανάρτηση, αφού οι Γερμανοί εισέβαλαν αιφνιδιαστικά στο κρησφύγετο και τους συνέλαβαν λίγες μέρες αργότερα⁵.

Στη συνέχεια, ακολούθησε συζήτηση στην ολομέλεια σχετικά με τις αλλαγές που αναγκάστηκαν να επιφέρουν όλες οι ομάδες στο κείμενο, εξαιτίας των περιορισμών των 10 αναρτήσεων, αλλά και των περιορισμών του ίδιου του μέσου (140 χαρακτήρες). Επισημάνθηκε πως οι περισσότερες ομάδες εστίασαν πάνω κάτω στα ίδια γεγονότα (κρησφύγετο, διωγμοί Εβραίων, πρώτο φιλί, θάνατος στο στρατόπεδο συγκέντρωσης). Παρατηρήθηκε επίσης ότι η ανάγκη να συμπυκνώσουν την ιστορία τόσο δραστικά τους επέβαλε να παραλείψουν αρκετά γεγονότα και να αφήσουν ολόκληρα χρονικά διαστήματα χωρίς αναρτήσεις. Στο σημείο αυτό τους υπενθύμισα πως η συγκεκριμένη αφηγηματική τεχνική λέγεται επιτάχυνση και συμφωνήσαμε πως προσιδιάζει αρκετά σε ένα μέσο που απαιτεί συντομία και ταχύτητα, όπως το Twitter.

Όταν τους ρώτησα ποια στοιχεία αισθάνονται ότι έλειψαν στις αναρτήσεις τους και ότι η έλλειψή τους ήταν σημαντική, κάποιοι μαθητές ανέφεραν την έλλειψη περιγραφών. Έφεραν ως παράδειγμα την περιγραφή του κρησφύγετου. Μέσα από τις ημερολογικές εγγραφές της Άννας αποκτάμε μια αρκετά σαφή εικόνα της διάταξης

⁵ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο 10_tweets_omada_4.

και των χώρων του κτιρίου. Αντίθετα, όλα αυτά θυσιάστηκαν τελείως στις επαναφηγήσεις όλων των ομάδων σε 10 Tweets.

Υπήρξε ενδιαφέρουσα συζήτηση και όσον αφορά στη σκιαγράφιση των χαρακτήρων. Αρχικά, επισημάνθηκε ότι μέσα από τα Tweets περιορίζεται κατά πολύ ο αριθμός των προσώπων της ιστορίας που αναφέρονται. Από όλες τις ομάδες παραλείφθηκαν αναφορές στους υπόλοιπους ενοίκους του κρησφύγετου πλην της οικογένειας Φρανκ. Υπήρξε, ωστόσο, διαφωνία σχετικά με το πόσο ζωντανά διαγράφονται οι χαρακτήρες των προσώπων –ιδίως της Άννας Φρανκ, αλλά και της Μάργκοτ. Η πλειοψηφία των παιδιών θεώρησε πως στην αφήγηση μέσω των Tweets δεν υπήρχε αρκετός χώρος για εμβάθυνση στους χαρακτήρες των ηρώων. Υπήρξαν, όμως, και μαθητές που υποστήριζαν ότι η συντομία, η αμεσότητα, οι δυνατότητες που παρέχει το μέσο για δήλωση συναισθημάτων (emojis, σύμβολα, σημεία στίξης κτλ.) ζωντανεύουν πολύ πιο παραστατικά τα πρόσωπα κι αν υπολείπονται σε λεπτομέρειες.

Στη συνέχεια, τους έθεσα το εξής ερώτημα: «Κάποιος που θα διαβάσει τη δική σας αφήγηση χωρίς να ξέρει το πρωτότυπο, πόσο διαφορετική αίσθηση θα αποκομίσει από κάποιον που θα διαβάσει το ίδιο το *Ημερολόγιο*;» Αναφέρθηκαν ενδιαφέροντα στοιχεία, όπως ότι, μέσω των αφηγήσεων με τη μορφή Tweets, κάποιος έχει την αίσθηση ενός πολύ γοργού, κινηματογραφικού ρυθμού, εξαιτίας των πολλαπλών επιταχύνσεων, ενώ η ανάγνωση της μιας εγγραφής μετά την άλλη στο *Ημερολόγιο* αποτυπώνει το ξεδίπλωμα της καθημερινότητας, την αίσθηση του χρόνου που περνά και αισθητοποιεί πολύ πιο παραστατικά την ανία και τη δυσφορία που προκαλεί ο εγκλεισμός.

Στο σημείο αυτό κάποιοι μαθητές, αστειευόμενοι, είπαν ότι διαβάζοντας τα Tweets δεν βαριέσαι, ενώ η ανάγνωση του βιβλίου είναι βαρετή. Τους ανέφερα, λοιπόν, την απόπειρα του Alexander Aciman και του Emmett Rensin να συμπυκνώσουν 80 κλασικά έργα της παγκόσμιας γραμματείας, από τα ομηρικά έπη μέχρι τις *Μεγάλες Προσδοκίες* και τον Χάρι Πότερ, σε 20 ή λιγότερα (κατά κανόνα

αστεία) Tweets⁶. Κάποιοι μαθητές εκδήλωσαν τον ενθουσιασμό τους για αυτήν την ιδέα, λέγοντας πως έτσι δεν χρειάζεται να διαβάζεις σελίδες επί σελίδων και μέσα σε λίγη ώρα γνωρίζεις την υπόθεση και τα πρόσωπα ενός έργου. Οι περισσότεροι μαθητές από την άλλη δήλωσαν πως το σύνολο αυτών των Tweets σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να εξισωθεί με το πρωτότυπο έργο. Τους ρώτησα επίσης *τι κατά τη γνώμη τους είναι αυτό που ώθησε τους συγκεκριμένους ανθρώπους να προβούν σε αυτό το εγχείρημα*. Ακούστηκαν διάφορες απαντήσεις. Κάποιοι απέδωσαν το εγχείρημά τους στις χιουμοριστικές τους προθέσεις. Άλλοι όμως το συνέδεσαν με το γεγονός πως στις μέρες μας όλοι βιαζόμαστε και δεν έχουμε χρόνο να διαβάζουμε μεγάλα βιβλία, ενώ όλοι μας χρησιμοποιούμε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Επίσης, κάποια μαθήτρια ανέφερε ότι σήμερα πολλοί άνθρωποι διαβάζουν χρησιμοποιώντας φορητές συσκευές, όπως τα κινητά τηλέφωνα και τα tablets.

Στο σημείο αυτό ολοκληρώθηκε η συζήτηση, καθώς η ώρα πλησίαζε στο τέλος της. Η δραστηριότητα αυτή αποσκοπούσε στο να αναδειξεί πόσο «διαφορετική» είναι η ίδια ιστορία όταν αναδιατυπώνεται και διασκευάζεται για να χωρέσει σε ένα άλλο μέσο. Στόχος δεν ήταν να γίνει μια εξαντλητική καταγραφή των διαφορών, αλλά να πυροδοτηθεί ένας προβληματισμός σχετικά με το πώς το μέσο επηρεάζει τις αφηγηματικές συμβάσεις και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται. Παράλληλα, οι μαθητές ασκήθηκαν στον εντοπισμό των βασικών στοιχείων μιας αφήγησης (πρόσωπα, γεγονότα, οπτική γωνία, αφηγηματικός χρόνος) και στον προσδιορισμό των συναισθημάτων των προσώπων, στηρίζοντας τα συμπεράσματά τους σε σημεία του κειμένου. Δυστυχώς, δεν υπήρξε χρόνος για να αναφερθούμε σε πρωτότυπα μυθιστορήματα και διηγήματα που πρωτοδημοσιεύτηκαν εξαρχής σε συνέχειες στο Twitter⁷, όπως προβλεπόταν στο αρχικό σενάριο.

⁶ Η απόπειρά τους έχει εκδοθεί σε βιβλίο με τον τίτλο *Twitterature: The World's Greatest Books in Twenty Tweets or Less*.

⁷ Δες το πολύ πρόσφατο παράδειγμα του τελευταίου διηγήματος «[The Right Story](#)» του συγγραφέα του *Cloud Atlas* David Mitchell.

Πριν ολοκληρωθεί η ώρα, ζήτησα από κάθε ομάδα να αποπειραθεί από το σπίτι να συμπυκνώσει σε μια μόνο ανάρτηση 140 χαρακτήρων όλη την ιστορία της Άννας Φρανκ ([φύλλο εργασίας 4](#)), αξιοποιώντας και πάλι τον προσομοιωτή συγγραφής Tweet που υπάρχει στη διεύθυνση <http://simitator.com/generator/twitter>.

8^η ώρα: *Micro- ή Nano-fiction: Η ιστορία της Άννας Φρανκ σε 140 χαρακτήρες.* Η τελευταία αυτή ώρα της εφαρμογής διεξήχθη στην αίθουσα διδασκαλίας του τμήματος. Οι ομάδες διάβασαν τις απόπειρές τους να αφηγηθούν όλη την ιστορία της Άννας Φρανκ σε 140 χαρακτήρες. Είχε ενδιαφέρον ο τρόπος με τον οποίο επιχείρησαν να αποδώσουν την ουσία της ιστορίας μέσα σε ελάχιστες λέξεις, αλλά και η οπτική γωνία που επέλεξαν. Μια ομάδα, για παράδειγμα, αφηγήθηκε την ιστορία μέσα από την οπτική γωνία της Άννας Φρανκ μετά θάνατον⁸, ενώ μια άλλη μέσα από την οπτική γωνία ενός ιστορικού ερευνητή⁹. Είχε ενδιαφέρον πως ακόμα και σε αυτό το τόσο ασφυκτικά σύντομο πλαίσιο οι μαθητές κατάφεραν να δώσουν συναισθηματική χροιά στην πρώτη (την πρωτοπρόσωπη) αφήγηση και περισσότερη αποστασιοποίηση στη δεύτερη (την τριτοπρόσωπη) αφήγηση. Ήταν μια άσκηση ακραίας πύκνωσης αφηγηματικού λόγου, αλλά και ένας εξαιρετικός τρόπος να συνειδητοποιήσουν στην πράξη οι μαθητές τι θα πει επιτάχυνση του αφηγηματικού χρόνου.

Στη συνέχεια, τους μοίρασα σε φωτοτυπία μια σειρά από Tweets από το ψηφιακό βιβλίο [#Tweet Stories. Λογοτεχνία σε 140 χαρακτήρες. 371 μικροδιηγήματα](#), ανοιχτή έκδοση της Open Book. Αμέσως, τα παιδιά σχολίασαν την απουσία greeklish, συντομογραφιών και emoticons. Ανέφεραν πως δεν θυμίζουν πολύ Tweets, όταν τα βλέπεις τυπωμένα στο χαρτί. Όταν τους ρώτησα γιατί πιστεύουν ότι συμβαίνει αυτό, είπαν πως είναι γραμμένα από ανθρώπους που δεν ξέρουν πολλά από τις συβάσεις του Twitter, ενώ άλλοι θεώρησαν ότι τέτοια χαρακτηριστικά δεν θα

⁸ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tweet1.

⁹ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tweet2.

ταίριαζαν σε λογοτεχνικά κείμενα. Άλλωστε και οι ίδιοι, όπως παρατήρησαν, δεν χρησιμοποίησαν τόσα σύμβολα και εικονίδια στις αναρτήσεις τους για την ιστορία της Άννας Φρανκ, όσα θα έβαζαν σε δικές τους προσωπικές αναρτήσεις.

Κατόπιν, τους διάβασα το εισαγωγικό σημείωμα της έκδοσης:

Ένας κλασικός ορισμός του διηγήματος είναι ότι πρόκειται για ιστορία μερικών χιλιάδων λέξεων που μπορεί να διαβαστεί σε μία δόση. Περιορίζοντας ακόμα περισσότερο την έκταση, ας μιλήσουμε για ιστορίες που μπορούν να διαβαστούν με μια ανάσα.

Ο μεγάλος Ernest Hemingway, άλλωστε, το έκανε πράξη γράφοντας την πιο μικρή δραματική ιστορία με τη χρήση έξι μόλις λέξεων: "For sale: baby shoes, never worn". Κι αυτό δεκαετίες πριν το Facebook και το Twitter καταφέρουν να επηρεάσουν τον γραπτό τρόπο έκφρασης.

Το ανοικτό ερώτημα που τέθηκε από την ψηφιακή βιβλιοθήκη OPENBOOK ήταν εάν μπορεί η λογοτεχνία να λειτουργήσει στο ασφυκτικό πλαίσιο της πολύ μικρής φόρμας των αναρτήσεων στα κοινωνικά δίκτυα. Από τις εκατοντάδες συμμετοχές που υποβλήθηκαν, επελέγησαν 371 μικροδιηγήματα για να δώσουν την απάντηση. Καταξιωμένοι συγγραφείς, πολυπράγμονες bloggers, εθισμένοι των status updates & των Tweets, αλλά και πρωτόπειροι γραφείς τόλμησαν να στριμώξουν την έμπνευση, την πλοκή και τις ιδέες τους σε 140 χαρακτήρες.

Και στη συνέχεια, διαβάσαμε τα παρακάτω χαρακτηριστικά μικρο-διηγήματα:

007:

Αυτός πέθαινε. Το αίμα έρρεε. Και πότιζε ένα βλαστάρι, που έμελε να γίνει δέντρο ψηλό, όταν ο τόπος θα ειρήνευε. Τότε θα χάριζε δροσιά.

(Παντελής Αθανασιάδης)

015:

Το χέρι του έπεσε άψυχο στο τραπέζι και το γράμμα γλίστρησε από την παλάμη. "Αντίο, αγάπη μου" έγραφε και το αίμα της έκρυβε την ημερομηνία.

(Γιώργος Αμπατζίδης)

021:

*Αεροπλάνο.στοπ.δυστύχημα.στοπ.επιζών.στοπ.ναυαγός.στοπ.νησί.
στοπ.ιθαγενείς.στοπ.καννίβαλοι.στοπ.κρύβομαι.στοπ.πεινούν.στοπ.πει
νάω. στοπ.*

(Δημήτρης Απέργης)

022:

*Έχω ένα πόδι. Κι ένα δεκανίκι. Πόλεμος. Νάρκη. Κόλαση. Σε βλέπω
στα φανάρια. Σου χαμογελώ - μα μέσα μου πεθαίνω. Είμαι η Μαρία
η Σέρβα.*

(Βάσω Αποστολοπούλου-Αναστασίου)

026:

*Σε ικετεύω γύρνα πάλι κοντά μου, είσαι η ζωή μου, σ' αγαπώ τρελά,
σε λατρεύω, δεν ζω χωρίς εσένα. Υ.Γ. Και ορκίζομαι ότι δεν θα σε
ξαναδείρω.*

(Αταίριαστος)

147:

*Είκοσι κούτες, ένα φορτηγό, δυο φίλοι, λίγο μίσος, μια ροζ
συρταριέρα στην άκρη του δρόμου, τα κλειδιά σου. Και είμαστε πάλι
ξένοι.*

(Εύη Λαμπροπούλου)

213:

*Μάζεψα όλο μου το θάρρος. Της ζήτησα το χορό. Έτρεμα! Φίλησα
τον ώμο της. Γέλασε κολακευμένη. Την κοίταξα. Ωχ! Είχα ζητήσει
λάθος κοπέλα.*

(Γιάννης Πανουτσόπουλος)

260:

*-Ρε συ φίλε, σιγά, με τυφλώνεις! -Ε και; -Τι «ε και»,ρε μεγάλε;
Κοτζάμ μάτι μου 'βγαλες, δεν το' δες; -Ε, ωραία, μάτι σου 'βγαλα, όχι
τ' όνομα!*

(Χρήστος Σκιαδαρέσης)

Κάλεσα τους μαθητές να μου πουν τι καταλαβαίνουν με τον όρο μικροδιηγήματα. Αμέσως, απάντησαν πως πρόκειται για πολύ σύντομα διηγήματα. Συνέδεσαν μάλιστα τον όρο με τον περιορισμό των 140 χαρακτήρων που επιβάλλουν το Twitter και οι όροι του διαγωνισμού. Στη συνέχεια, τους κάλεσα να αναζητήσουν χαρακτηριστικά αυτών των μικρο-κειμένων, τα οποία και καταγράψαμε στον πίνακα της τάξης. Αναφέρθηκαν:

- η επιτάχυνση (μεγάλο χρονικό διάστημα καλύπτεται μέσα σε μιάμιση σειρά),
- η παράλειψη πολλών γεγονότων και λεπτομερειών,
- η απότομη αρχή,
- το αιφνιδιαστικό τέλος,
- ο μικροπερίοδος, συχνά μονολεκτικός, λόγος,
- η ασάφεια ως προς τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν ή αφηγούνται.

Οι μαθητές συνέδεσαν αυτά τα χαρακτηριστικά με την προσπάθεια του συγγραφέα να καταφέρει μέσα σε λίγες λέξεις από τη μια να αφηγηθεί μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος, και από την άλλη να τραβήξει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Στόχος φυσικά δεν ήταν η πλήρης ή εξαντλητική καταγραφή, αλλά η παρατήρηση ορισμένων τεχνικών και χαρακτηριστικών της αφήγησης που επιβάλλονται από ή συνδέονται με τους περιορισμούς και τις ιδιαιτερότητες του μέσου στο οποίο γράφονται και δημοσιεύονται.

Οι ίδιοι οι μαθητές έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και ενθουσιασμό για την ιστορία έξι λέξεων του Hemingway που αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα της έκδοσης: 'For sale: baby's shoes, never worn.' (=Πωλούνται: παιδικά παπουτσάκια, αφόρετα.)

[η μετάφραση δική μου]. Επειδή τους άρεσε τόσο πολύ, τους διάβασα [κάποια ανάλογα εγχειρήματα που έγραψαν εμπνευσμένοι από την ιστορία του Hemingway γνωστοί πεζογράφοι μετά από πρόταση της εφημερίδας Guardian](#).

Με αφορμή αυτές τις ιστορίες, τόνισα στους μαθητές ότι η πολύ σύντομη φόρμα δεν αποτελεί καινοτομία της εποχής μας ούτε είναι δημιούργημα του Twitter. Στο σημείο αυτό, ζήτησα από τους μαθητές να ανακαλέσουν άλλα λογοτεχνικά είδη που έχουν αυστηρούς περιορισμούς. Αμέσως, οι περισσότεροι μαθητές ανέφεραν το σονέτο, με το οποίο είχαμε ασχοληθεί λίγες εβδομάδες νωρίτερα με αφορμή το ποίημα του Μαβίλη «Καλλιπάτειρα». που υπάρχει στο σχολικό εγχειρίδιο.

Τελειώνοντας, ζήτησα από όσα παιδιά το επιθυμούσαν να επιχειρήσουν στο σπίτι να γράψουν, εμπνευσμένοι από όσα συζητήθηκαν, μία όσο το δυνατόν συντομότερη ιστορία, τηρώντας τον περιορισμό των 140 χαρακτήρων. Το θέμα μπορούσαν να το διαλέξουν χωρίς κανέναν περιορισμό οι ίδιοι. Μόνο δύο μαθήτριες το επιχείρησαν και καταγράψω εδώ τις ιστορίες τους ως κλείσιμο:

«Καβγάς, πυροβολισμοί, σειρήνες, κλάματα, νεκροταφείο.»

«Δρόμος. Αμάξι. Ζευγάρι. Νύχτα. Βροχή. Και μετά... Όλα ΜΑΥΡΑ...»

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Ας μάθουμε περισσότερα για την Άννα Φρανκ!!

Για να το κάνουμε αυτό θα δημιουργήσουμε έναν χρονολογικό πίνακα με τα βασικά γεγονότα της ιστορίας της.

Το υλικό θα το αντλήσετε:

- από τις εγγραφές του ημερολογίου της που σας δόθηκαν φωτοτυπημένες,
- από το [αντίστοιχο λήμμα της Βικιπαίδειας](#).

Επιλέξτε όσα γεγονότα της ιστορίας της Άννας Φρανκ θεωρείτε σημαντικά και τοποθετήστε τα στον ακόλουθο πίνακα, γράφοντας στην αριστερή στήλη την κατάλληλη χρονολογία ή το κατάλληλο χρονικό διάστημα και στη δεξιά στήλη το γεγονός ή τα γεγονότα που αντιστοιχούν. Προσπαθήστε να μην υπερβείτε τα 10 γεγονότα και σκεφτείτε καλά τη διατύπωση, ώστε να είναι επιγραμματική και διαφωτιστική.

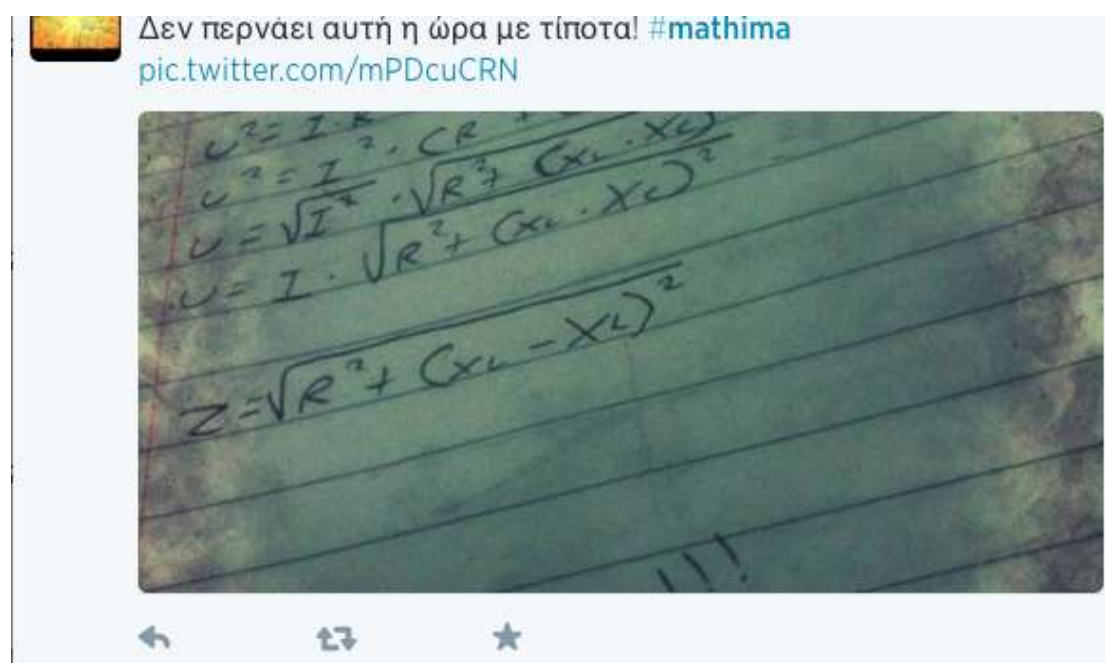
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Η ομάδα σας θα πρέπει να συντάξει 1 Tweet (=μια ανάρτηση στο Twitter) που να εκφράζει τις σκέψεις ή τα συναισθήματα της Άννας Φρανκ.

Προτού όμως το κάνετε αυτό, ας παρατηρήσουμε προσεκτικά τα παρακάτω Tweets. Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους που μπορείτε να εντοπίσετε;

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ti paθane oloi shmera kai trexane stis paralies! EDINAN TA GRAPTA THS FYSIKHS STO IOLEPTO! me ta magio hr8an #sxoleio

← ↻ ★ 1

Ας ξεκινήσουμε & εμείς & μέχρι 10/7 θα καλοπεράσουμε! RT @n...ia: Twitter | Τα tweets των φοιτητών για την #exetastiki dlvr.it/1jWF37

← ↻ ★ 1

IANOS @IANOS_GR · 6 Jun 2013 · ... More View translation ↻

Τις τελευταίες μέρες (& νύχτες!) το #twitter μας έχει ιδιαίτερη κίνηση... μάλλον λόγω #exetastiki Καλό διάβασμα σ' όλους! pic.twitter.com/OISQewOlxc

← ↻ 4 ★ 7

Elsa Johanssen
@ElsaJohanssen

OMG OMG OMG

10:14 PM - 28 Nov 2012

A YEAR AGO

Παιδιά η ζωή δεν τελειώνει στην έκθεση. Σκεφτείτε ότι σας περιμένει μια λαμπρή καριέρα στο τουιτερ.

[#panellinies2014](#)

12:59 PM - 28 May 2014

31 RETWEETS 59 FAVORITES

Προκειμένου να συνθέσετε το Tweet της Άννας Φρανκ, θα συμπληρώσετε την παρακάτω κενή ανάρτηση.

@

Reply Retweet Favorite More

3:41 PM - _____ · Embed this Tweet

- ✓ Επιλέξτε ένα κατάλληλο όνομα χρήστη (username). Σκεφτείτε κάτι που να ταιριάζει στην περίπτωση της Άννας Φρανκ, δηλ. να έχει σχέση με την ηρωίδα, τη ζωή της, την προσωπικότητά της και να είστε σε θέση να δικαιολογήσετε αυτή την επιλογή σας.

- ✓ Προσθέστε το κείμενο της ανάρτησής σας. Βρείτε τρόπους να εκφράσετε τα συναισθήματα και τις σκέψεις της ηρωίδας. Θα πρέπει να προσέξετε αυτά που θα γράψετε να ανταποκρίνονται στον χαρακτήρα και τη συναισθηματική κατάσταση της Άννας, όπως αποτυπώνεται στο απόσπασμα που διαβάσατε προηγουμένως. Θα πρέπει να μπορείτε να τεκμηριώσετε τις επιλογές σας με βάση συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, αλλά και να σεβαστείτε τις ιδιαιτερότητες, τις συμβάσεις και τους περιορισμούς του Twitter.

- ✓ Βάλτε τη σωστή –ιστορικά– χρονολογία ως ημερομηνία ανάρτησης.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Αποστολή σας είναι να αφηγηθείτε την ιστορία της Άννας Φρανκ μέσα σε 10 Tweets.

- ✓ Αρχικά, συζητήστε μεταξύ σας για τα πρόσωπα και τα γεγονότα που θα περιληφθούν, βασισμένοι στα αποσπάσματα που έχετε διαβάσει. Θα πρέπει να είστε σε θέση να δικαιολογήσετε τις επιλογές σας παραπέμποντας σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, από τα οποία να προκύπτει η σημασία του γεγονότος ή του προσώπου.
- ✓ Αποφασίστε αν θα αφηγηθείτε την ιστορία μόνο μέσα από τα λόγια της Άννας Φρανκ ή αν θα περιλάβετε αναρτήσεις και άλλων ηρώων. Σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να δικαιολογήσετε το γιατί διαλέξατε να δώσετε λόγο στο συγκεκριμένο πρόσωπο, να προβληματιστείτε για τις αλλαγές στην οπτική γωνία που αυτή η επιλογή επιφέρει, καθώς και για το ύφος της ανάρτησης που θα πρέπει να συνάδει με την προσωπικότητα του ήρωα, όπως τον γνωρίσαμε μέσα στο κείμενο της Άννας.
- ✓ Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα των ηρώων θα προβάλετε στις αναρτήσεις; Δικαιολογήστε αυτές τις επιλογές εντοπίζοντας συγκεκριμένα σημεία μέσα στο κείμενο που θεωρείτε ότι τις στηρίζουν.
- ✓ Για να φτιάξετε τα Tweets σας μεταβείτε στη διεύθυνση <http://simitator.com/generator/twitter>. Για κάθε Tweet που δημιουργείτε πρέπει να συμπληρώσετε το όνομα, το username, το περιεχόμενο της ανάρτησης και την ημερομηνία. Στο τέλος αποθηκεύστε κάθε Tweet σε μορφή jpg. Δημιουργήστε έναν φάκελο στην επιφάνεια εργασίας και αποθηκεύστε εκεί όλα τα Tweets που φτιάξατε.

Μην ξεχάσετε όλα τα σχετικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Tweet που σχολιάσαμε στο προηγούμενο δίωρο (τον περιορισμό σε 140 χαρακτήρες, τη χρήση συντομογραφιών και emoticons, τη χρήση κεφαλαίων κλπ.).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Τώρα θα κάνουμε κάτι ακόμα πιο δύσκολο!!

Θα αποπειραθούμε να συμπυκνώσουμε σε μια μόνο ανάρτηση 140 χαρακτήρων όλη την ιστορία της Άννας Φρανκ.

Χρησιμοποιήστε και πάλι το εργαλείο της ιστοσελίδας

<http://simitator.com/generator/twitter>

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Σε μια άλλη –πιο άνετη από άποψη χρόνου– εκδοχή της διδακτικής αυτής πρότασης, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί το σύνολο του *Ημερολογίου της Άννας Φρανκ* και οι μαθητές να το διαβάζουν σταδιακά, δημιουργώντας παράλληλα την αφήγηση μέσω αναρτήσεων στο Twitter. Θα μπορούσε, επίσης, να επιλεγεί κάποιο άλλο πεζογράφημα ή αποσπάσματα από διάφορα κείμενα και το σενάριο να τροποποιηθεί ανάλογα. Με τροποποιημένη στόχευση θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και κάποιο άλλο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η εφαρμογή τράβηξε το ενδιαφέρον των μαθητών σε όλες τις φάσεις. Αρχικά, η ενασχόληση με ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης τους φάνηκε πολύ δελεαστική και άμεσα συνδεδεμένη με τα ενδιαφέροντα και την καθημερινότητά τους. Η δραστηριότητα της επαν-αφήγησης της ιστορίας της Άννας Φρανκ σε 10 Tweets κινητοποίησε τους μαθητές με τον παιγνιώδη χαρακτήρα της, ενώ παράλληλα οδήγησε και σε ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Τέλος, τα μικρο-διηγήματα άρεσαν πολύ στα παιδιά και τους έφεραν σε επαφή με ένα είδος λογοτεχνικών κειμένων που δεν συναντούν συχνά στα σχολικά εγχειρίδια. Συνολικά, υπήρξε πολύ γόνιμη συζήτηση σε όλα τα στάδια, η οποία αφορούσε είτε στους περιορισμούς και στις συμβάσεις που επιβάλλει το Twitter στη γραφή είτε στις ιδιαιτερότητες του μέσου αυτού, ειδικά όσον αφορά στη δημόσια ταυτότητα μας, όπως διαμορφώνεται μέσα από τη χρήση του.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντωνοπούλου, Σ. 2013. Παραδείγματα διδακτικής αξιοποίησης ψηφιακών περιβαλλόντων στα πλαίσια των τριών αλληλένδετων κύκλων. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Αποστολίδου, Β. 2012. Η λογοτεχνία στα νέα περιβάλλοντα των ΤΠΕ: Κυβερνολογοτεχνία και e-books, ψηφιακές κοινότητες αναγνωστών, δημιουργική γραφή και αφήγηση στον ψηφιακό κόσμο. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.2_apostolidou.pdf

[16.06.2015]

Παλαβός Γ. 2011. Ένας λογοτεχνικός «τουίτομαραθώνιος» στο ιστολόγιο [Ιστορίες Μπονζάι](http://bonsaistoriesflashfiction.wordpress.com/2011/12/12/giannis-palabos-enas-logotechnikos-touitomathonios/). Η αισθητική του μικρού του περιοδικού *Πλανόδιον*.

<http://bonsaistoriesflashfiction.wordpress.com/2011/12/12/giannis-palabos-enas-logotechnikos-touitomathonios/>

[16.06.2015]